

Euskal departamendua

Gai politiko honek badu bere lekua soziolinguistikan. Alabaina iparraldeko abertzaleen xedetan, bi eskaera elkarri lotuak dira, euskal departamendua eta euskararen ofizialtasuna. Urriaren 9ko elkarretaratzearen prestatzeko kanpaina zabaldu delarik gizarteko alor guzietara, bigarren lema itzalean egon da, alde batetik hizkuntz ofizialtasuna ez baita kontseilu nagusiaren kompetentzietan eta bestalde departamenduari etnikotasunaren itxura kentzeko. Lema bakarra izan da «Euskal departamendua orain» eta argudio nagusia «departamendua eta garapena» (*département et développement*).

Halere elkarretaratu garelarik, 12 mila jende edo gehiago, lema ofizialaren ondoan beste bat agertu da: «Egiazko estatusa euskararentzat». Zuzenago zitekeen «Estatus publikoa euskararentzat». Zeren eta herri hizkuntzek konstituzioan daukaten estatusa egiazkoa da, baina pribatua. Eta hori baino gehiago nahi dugu, hots publikotasuna, frantsesak duen bezala.

Beste auzi bat jalgi da kanpaina denboran, etnikotasunarena. Pierre Bidart, UPPA Paueko eta Aturri herrietako unibertsitatean irakasle denak, departamenduaren aurka agertu da, *Sud-Ouest* egunkarian zabaldu artikulua luze batean, hain zuzen unibertsaltasunaren izenean. Harentzat euskal departamendua eskatzen dutenek Euskal Herriaren bereizgo etnikoa bilatzen dute, hautetsien «itxu-razko gehiengo» baten izenean: horrelako urraspide atzerakorrak, etnozentrikoak eta berekoiak aurkitzen dira «modernitatean berant sartu diren lurraldeetan».

Michel Berhokoirigoin, ELB laborarien sindikatuko militanteak eman dio erantzuna:

Gehiengoari buruzko mespretxua, demokraziaren mespretxua duk. Batzuk uste dutek nortasunaz ari direnak arkaikoak direla. Hi horietarik haiz. Hire ustez ez diaguk

guhaur izateaz ausartatu behar edo nonbaitekoa izateaz edo historian kokatzeaz; bestenez atzerakoiak gaituk. Hirezat gizakia unibertsala duk, besterik gabe.

Ez duk hola. Gizakumeak eta herriak bikoitzak dituk, nor direnak eta unibertsalak. Dominaren bi alderdiak ezin bereziak dituk: lehena bakarrik atxikiz nazionalismo baztertzalea duk, bigarrena bakarrik ikusiz totalitarismoa duk eta errorik gabeko zibilizazioa. Euskal departamenduaren diskurtsoa ez duk diskurtso baztertzalea, ez eta ere garbiketa etnikoarena, baina bai irekiduraren diskurtsoa, tolerantziarena eta aniztasunarena. Problema askoren iturburua ez duk jendeak diren bezala izan nahi dutelakotz, baina bai bestek ez dituztelakotz izaten uzten.

Euskal Kultur Erakundeak (EKE) auzi hau hedatuko du datorren azaroaren 5ean antolatzen duen debatean: «Nortasuna eta unibertsalitatea, mundializazioaren aroan gure nortasuna nola zain dezakegu?». Biharamunean gogetaldia luzatuko dugu kulturaz, ondareaz eta euskaraz arduratzen direnekin: «Zer euskal kultura XXI. mendeko?».

Euskararen prospektiba

Datorren abenduaren lehen egunetan Bilbon iraganen da «Eremu urriko hizkuntzei buruzko VII. nazioarteko biltzarra». Komunikazioak prestatzen ari dira eta itxuraz Euskal Herriko hizkuntz estrategiak aztergai izanen dira. Nire aldetik poster bat aurkeztuko dut euskararen prospektibaz Iparraldean. Hona hemen ohar batzuk zirriborro gisa.

Hizkuntza gutituek, irabaztekotan, «legez eta elez» irabaziko dute, Herri Urratseko lema batek zioen bezala. Iparraldeko hizkuntz borroka deskriba daiteke korrika baten moldean militantismoaren eta legediaren artean, bereziki azken 30 urte hauetan (1969an lehen ikastola, 1999an Eurokartaren sinadura). Lasterka horretan legea inoiz ez da aitzindari. Legeak *a posteriori* onartzen ditu militantismoz irabazi ditugun urratsak, ikaskuntsa elebiduna, herri

irradiak, euskarazko seinalakuntza eta beste. Geroari bu-
ruz, egoera normal batera heltzeko, daukagun legediaren
bikoiztasunaz baliatu behar dugu.

Herri hizkuntzei publikotasun zerbait eman dien le-
hen idazki ofiziala, Deixonne legea (1951) izan zen, toki-
ko mintzairak Hezkuntza Nazionalen sartzeko baimena
emanez. Mende laurden bat loerian egon ondoren, legea
berpiztu zen (Haby 1975) eta aplikazio gutunen bidez he-
rri hizkuntzak bilakatu ziren ikaskuntza tresna (Savary
1982), ondare nazionalaren aberastasun (Jospin 1983), ele-
bitasunaren oinarri (Bayrou 1995). Anartean hizkuntza ho-
riek sartu ziren legez komunikabide publikoetan (1982).

Horiek horrela, frantsesaren nagusitasuna finkatzen
duten idazkiak askoz indartsuago dira. Gogoan ditugu
idazki fundatzaileak, Villers-Cotterêts-eko manua (1539),
«frantsesa zuzenbidearen hizkuntza», eta Iraultza denbo-
rako testuak (1792), «frantsesa argitasunaren eta askatasu-
naren hizkuntza». Halere azken hamarkada honetako
idazki indartsuenetan hizkuntz zuzenbidearen bikoiztasu-
na nabari da. Konstituzioan bi testu elkarri josiak dira: 2.
artikuluko emendakina (1992), «errepublikaren hizkuntza
frantsesa da», eta Giza eskubideen 11. artikulua (1789),
«herritar orok du hitz egiteko askatasuna». Tubon legeak
(1994) 1. artikuluan dio frantsesak Frantziaren nortasuna
oinarritzen duela eta ondorioz «ikaskuntzako, laneko eta
zerbitzu publikoetako hizkuntza» dela. Baina 21. artiku-
luaren arabera «legea ez doa herri hizkuntzen erabileraren
aurka».

Konstituzio Kontseiluaren erabakiak ere bi aldetara
doaz. Alde batetik frantsesa da nahitaez eginbide publiko
bat betetzen duten pertsonen hizkuntza (1994), bai eta
ere administrazioekin harremanetan direnena (1996).
Gainera Eurokartaren konstituzionaltasuna ukatzen du
(1999), hiru printzipio «onartezinak» direlaketik: herri
hizkuntzen erabilera zerbitzu publikoetan, hiztunen esku-
bide kolektiboak eta lurraldetasuna. Baina idazki berak
goraipatzen du komunikazio eta adierazpen askatasuna
bereziki irakaskuntzan, ikerketetan eta hedabideetan, bai
eta ere itzulpenak administrazioan erabiltzeko ahalmena.

Ondorioz gobernuak sinatu dituen hizkuntz neurriak onargarriak dira «gehienbatean Frantziak herri hizkuntzen alde egiten duena agertzen baitute».

Itzulpenaren kontzeptuak garrantzi handia dauka hizkuntz legedian. Erran nahi du herri hizkuntzak zerbitzu publikoetan erabil daitezkeela, idatziz ala mintzatuz, «frantsesa baztertu gabe». Carcassonne konstituzionalistak dio frantsesa dela administrazioko hizkuntza normala baina eskusibitaterik gabe; elebitasuna bidezkoa dela zerbitzu publikoak hobetzeko eta jendetara hurbiltzeko.

Hots, hizkuntz eskubideak bi zerrendatan sailkatzen dira, alde batetik frantsesa erabiltzeko eginbideak, bestetik herri hizkuntzak erabiltzeko askatasunak. Bien artean kokatzen da euskara zaintzeko borroka.

Atxikimendua eta erakundea

Gainbehera doan hizkuntza bat salbatzeko bi baldintza beharrezkoak dira, erakundea eta atxikimendua, hizkuntz antolaketa eta erabilera, hizkuntz eskaintza eta eskaera, «legea eta elea». Beti biak elkarrekin. Hizkuntza gizartearen tresna delakotz, erakundea hizkuntzaren zaindari da, botere politikoa, administrazioa, akademia. Baina ez da aski. Ikus Irlandan zer gertatzen den. Hortakotz hiztunek beren atxikimendua erakutsi behar dute herri hizkuntzaren alde, familiako jarraipena segurtatuz, euskara ikaste-txeetan landuz, egunero erabiliz etxean eta gizartean.

Zertan da euskarari buruzko atxikimendua?

Boluntarismo hau hemengo hizkuntz inkesta guztiek agerten duten ezaugarria da. Hain zuzen Frantziako hizkuntz legediaren oinarria gizartearen eskaera da. Guraso multzo aski handiak nahi badu, eskola batek ikasgela elebidunak ireki ditzake. Beste adibide bat, komunikabide publikoen irizpide nagusia entzulegoa da eta emankizun murrizak eskaintzen dituzte, erdaldunek ihes egiten dutelakoan. Aterabidea litzateke irrati eta telebista publikoa osoki euskaraz. Ez dugu oraindik erdietsi. Guharen irra-

tiak sortu ditugu eta Euskal Telebistak ematen digu Frantziak eskaini behar lukeen zerbitzu publikoa.

Gizarte zerbitzuen mailan ere gizarte eskaera zerbitzu bada: seinalakuntza elebiduna, euskarazko helbideak posta zerbitzuetan, harreman elebidunak herriko etxeetan, saltegiatan, elizkizunetan.

Zorigaitzez euskarari buruzko atxikimendua ahulduz doa. Alabaina nekagarri da beti eskale izatea: militantismoa beharrezkoa, halere ez da egoera normala, normalizazio falta frogatzen baitu. 1996ko inkesta soziolinguistikoak erakusten du euskal gogoa bizirik dagoela: Iparraldeko jendeen % 49, euskaldun ala erdaldun, euskararen alde direla. Badakigu gogo ona ez dela beti jokamolde baikor bilakatzen. Adibidez familiako transmisioa gutituz doa: bi gurasoak euskaldunak direlarik ere haurren % 83 dira euskaldun, guraso bat erdalduna delarik haurren % 72 dira erdaldun.

Aurten bi hizkuntz inkesta egin dira, bata Euskal Herri osoko gaztetxoak galdezkatuz, bestea errolda frantseseko galde linguistikoen bidez hiru belaunaldiren arteko hizkuntz jarraipena neurtzeko. Lehen emaitza partzialak erakustera ematen dute Iparraldean ere hizkuntz jarraipena hobetuz doala eta itxuraz ikaskuntza elebidunaren eraginez. Ondorio orokorren beha gaude, itxaropen izpi bat agertuko denentz 2000. urte hastapenerako.

Erakundearen eginbidea

Eskaera ahulduz doa, hizkuntz eskaintza ahula baita erakundearen aldetik. Frantzian herri hizkuntzez axolatzen direnen helburu nagusia da *hizkuntz legea* erdiestea, Europarlamentuko Kililea txostenak (1994) definitzen duen «legezko izate egokia», gizarte osoa estaltzen duena: ikaskuntza, zerbitzu publikoak eta hedabideak. Bagenuke lotsatzekorik, 50 urtez 50 legegai irakurri baigenituen eta denak hilaurtu ziren salbu Deixonne legea. Dirudi aroa hobetuz doala. Alde batetik gobernuak aurtengo maiatzean Eurokarta izenpetu du. Konstituzio Kontseiluak 4 lerroalde ukatu baditu ere (garrantzitsuenak nonbaitik ere!) beste gutzia onartu du, bereziki 3. zatian hautatuak diren 39 hizkuntz neurriak. Sinadura hau erabaki politiko indar-

tsua da herri hizkuntzen alde. Ondorioak ikusiko ditugu neurri horiek legeztatuko direlarik.

Ildo beretik Carcassonne txostenak proposatzen du hizkuntz lege baliagarri baten edukia, eta bereziki ororentzat onargarri den printzipio ideologikoa: «Legeak printzipio hau finkatu behar luke, Frantziako hizkuntzak ondare nazionalean kokatzen direlako onarpena». Gainera euskarak eta beste herri hizkuntzek hartzen dute *izate konstituzionala*, frantsesak duen bezala. Parekotasun bat agertzen da hizkuntzen artean: nola euskarak Frantzian bere lekua bilatzen duen, halaber frantsesak Europan berea zaintzen du. Borroka berdina daramagu. Ezer kendu gabe 2. artikulatik, legegileek gehi bezate «Frantziako hizkuntzek ondare nazionala osatzen dute».

Bilguneak

Hizkuntz Kontseilua da Iparraldean eraiki behar dugun erakundea, aginte publikoa eta gizarte zibila bilduko dituen euskara aitzinarazteko. Lehen eginbidea da Garpentzen Kontseiluak definitu zuen hizkuntz planaz jabetzea. Hizkuntz estrategiak lau urrats baditu: gizartearen eskaera adierazi, erabaki politikoak hartu, erabakiak gauzatzeko zerbitzuak antolatu eta ondorioak aztertu estrategia hobetzeko. Urraspide honetan, erabaki politikoak salbu, beste hiru funtzioak Hizkuntz Kontseiluaren gain dira: proposamenak, zerbitzuak eta behagunea.

Beste bilgunea da *Herriarteko Euskal Sindikata*. Elkarte honek 145 udalerrri elkarretaratzen ditu euskal kultura sostengatzeko eta eragin handia dauka elkarteei dirulaguntza emanez, Jaurlaritzarekin ETB zabaltzea negoziatuz, ikastolen alde mintzatuz eta beste. Proiektu eder bat bada euskararen aldeko hitzarmena proposatzen duena herriko etxe bakoitzari, euskal batzorde bat antola dadin hautetsi eta militante batzuren artean, tokian berean hizkuntz ekimenak eramateko. Egitaraua geldirik dago koordinazio faltan. Lankidetzaren beharrezkoa da, adibidez EKE-rekin, Hizkuntz Kontseilua sortu arte.

Iparraldea bere hizkuntz programa osatzen ari da. Beste lurraldeak euskalgintzan aurreratuagoak dira. Horretarako plan orokor batek Euskal Herri osoa mobilizatu be-

har du. Hain zuzen erakundeak hor daude: Euskaltzaindia bere Jagon sailarekin, Euskararen Kontseilua gizarte zibila animatzen duena. Politikaren aldetik *Euskara Biziberritze -ko Plan Nagusia* herri osoari norabidetua da, baina koordina-zio politikoaren falta nabari da. Kontseiluaren erronka nagusi bat da nola gizarte zibilak egin dezakeen, gizarte politikoak ezin duen lankidetzazabala. Froga bat gehi-go, hizkuntzaren geroa azkenean hitzunen esku dela. ♣